

*Processos de conversió en el context de l'església
evangèlica pentecostal de la Congregació
Cristiana.*

*L'experiència de la conversió mitjançant pràctiques i
representacions compartides.*

Treball Final de Grau d'Antropologia Social i Cultural
2012-2013

Laura Lerer Gornatti

locarac24@hotmail.com

Tutor: Gerard Horta i Calleja

Resum

Aquest article parteix d'una aproximació etnogràfica al tema de la conversió religiosa en el context d'una església evangèlica pentecostal de la Congregació Cristiana a la seu de Barcelona. De l'anàlisi contrastat de les narratives dels conversos, d'una banda, i de les pràctiques rituals i representacions, de l'altra, es destil·len una sèrie d'aspectes de la vida comunitària que a través de l'afiliació religiosa proveeixen al convers d'una font de sentit compartit. Creences, pràctiques, ritus, i vocabulari són alguns dels elements proporcionats per la comunitat que conflueixen en les vides dels conversos donant forma a les seves experiències i als relats que en fan.

Paraules claus

conversió religiosa, pentecostalisme, Congregació Cristiana, bateig, liminaritat, ritus d'institució, pràctiques rituals i representacions.

Índex

<i>Introducció.....</i>	<i>3</i>
<i>I. Modelant la recerca.....</i>	<i>3</i>
<i>Referents teòrics i conceptes analítics.....</i>	<i>3</i>
<i>Metodologia.....</i>	<i>6</i>
<i>II. Esdevenint conversos.....</i>	<i>7</i>
<i>Inquietuds prèvies.....</i>	<i>9</i>
<i>Lectura retroactiva.....</i>	<i>11</i>
<i>Vocabulari.....</i>	<i>13</i>
<i>III. Materialització de la conversió.....</i>	<i>14</i>
<i>Participació al culte.....</i>	<i>14</i>
<i>Bateig.....</i>	<i>17</i>
<i>VI. Conclusions.....</i>	<i>20</i>
<i>Bibliografia.....</i>	<i>21</i>
<i>Annex 1.....</i>	<i>23</i>
<i>Annex 2.....</i>	<i>25</i>
<i>Annex 3.....</i>	<i>27</i>
<i>Annex 4.....</i>	<i>29</i>
<i>Annex 5.....</i>	<i>30</i>

Introducció

L'objecte d'aquest estudi és la conversió religiosa a una església evangèlica pentecostal¹ d'origen brasiler anomenada la *Congregació Cristiana*². L'església es troba repartida arreu del món, nosaltres ens centrarem en la seu de Barcelona situada al barri del Poble Sec. Els conversos que expliquen la seva experiència, i les pràctiques i discursos que es despleguen a l'església, conformen doncs la unitat d'anàlisi d'aquest treball. La hipòtesi inicial és que el convers recull elements que la C.C. proporciona com estris per conjuntar l'experiència. A més la conversió seria una transformació en la vida de la persona que implicaria la entrada en un nou univers simbòlic-religiós, fet que es manifestaria narrativament dividint les experiències en un abans i un després a través d'una lectura retroactiva. Malgrat aquest canvi sembli indicar que la conversió es produeix en un moment concret hem optat per destacar el caràcter processual de l'esdeveniment. Alguns dels objectius principals que es deriven d'aquests plantejaments inicials són: trobar aquells elements que formen part del procés de conversió, les formes en que es manifesta la nova adscripció i l'assumpció de la institució, els processos de reconeixement que la C.C. recrea d'alguna manera instituïda, veure si el convers pot explicar l'experiència mitjançant els elements proporcionats, el valor que tenen els ritus i creences per la conversió, i, veure en quina mesura la conversió és portadora de sentit.

De l'anàlisi de les dades es desprenen una sèrie d'aspectes temàtics que componen l'article, començarem per fixar-nos en els diferents itineraris de conversió donant veu als seus protagonistes, ressaltant alguns elements comuns d'aquestes experiències, com la inquietud que precedeix a la conversió i la satisfactòria transformació que aquesta suposa pels conversos, per acabar posant l'atenció en les maneres en que, a través de la nova adscripció es fa visible la conversió, sent el bateig el ritual que oficialitza públicament l'entrada a la Congregació.

I. Modelant la recerca

Referents teòrics i conceptes analítics

La conversió ha estat definida des de diverses òptiques esdevenint un concepte polisèmic donant lloc a diferents models teòrics segons el tall analític realitzat per la seva explicació. Navarro (2000a) divideix l'estudi de la conversió

¹ Per pentecostalisme s'ha utilitzat Díez de Velasco (2005), David Martin (2009), Garma Navarro (2000a, 2000), Cantón Delgado (1998). Estruch (2005) fa un estudi de les minories religioses a Catalunya però tot i que apareixen diverses esglésies pentecostals no s'enregistra la Congregació Cristiana.

² A partir d'aquí abreuja el nom per C.C.

segons l'enfocament que s'utilitzi. Exposat de forma sumària tindríem aquells que es centren en els factors socials que propiciarien la conversió, comunament caracteritzat com el "model de privació", degut a que en general s'ha assumit que els conversos provindrien de sectors marginals i subordinats, (els estudis sobre messianisme i milenarisme a l'Antropologia en serien exemples); d'altra banda estaria la opció que partiria de la perspectiva dels actors, exemplificada en el "model paulí", el clàssic sobre l'experiència religiosa de James s'integraria dins d'aquest enfocament; emfatitzant la dialèctica entre l'individu i la societat tenim el model de Berger i Luckmann, que expliquen la conversió com la re-socialització de l'individu. Altres formes de concebre la conversió a esmentar són la de Bellah, com una "reestructuració simbòlica"; i, entre altres, la dels autors que, inspirant-se en la obra de Geertz, explicarien la conversió com a resposta a situacions de crisi. Per acabar, cal fer referència als replantejaments de les teories clàssiques impulsats pels "nous moviments religiosos" que donarien lloc a noves teories; diferenciant, per exemple, entre conversos actius i passius, o bé ressaltant el paper de la institució en la conversió dels individus³.

En aquest treball ens remetem a la concepció sociològica durkheimiana del fet religiós com un fenomen social. Com escrigué Durkheim:

(...) las representaciones religiosas son representaciones colectivas que expresan realidades colectivas; los ritos son maneras de actuar que no surgen sino en el seno de grupos reunidos, y que están destinados a suscitar, a mantener o rehacer ciertas situaciones mentales de ese grupo. (Durkheim, 2007: 8)

Pel sociòleg de l'Anné Sociologique la religió, com a fet social, s'explica ja no per causes psicològiques, sinó per altres fets socials. En aquest treball, sense negar l'aspecte multidimensional del procés de conversió, ni pensar que aquest es pugui reduir completament a un determinisme social, s'ha donat veu als propis conversos però focalitzant l'interès en distingir entre els elements que componen el procés de conversió, aquells que pensem que són proporcionats pel nou marc referencial de la C.C. El concepte d'efervescència amb el que Durkheim (2007) es refereix a la consciència col·lectiva sorgida a través de les pràctiques rituals ens resultarà d'utilitat a l'hora d'analitzar el bateig.

Berger i Luckmann assenyalarien que la conversió és el cas paradigmàtic de l'alternació, i consistiria en una sort de *re-socialització*, a través de la qual, a

³ Joan Prat (2007) també realitza una revisió bibliogràfica sobre els models teòrics i tipus de conversió (Annex 4).

diferència de la socialització secundària, “el pasado es re-interpretado conforme con la realidad presente con tendencia a retroyectar al pasado diversos elementos que en ese entonces no estaban subjetivamente disponibles” (2011: 202). Al llarg de l'article veurem alguns exemples d'aquesta lectura retroactiva, fixant-nos en l'aspecte socialitzador del que en depèn la conversió, donat que convertir-se a la C.C. implica adoptar unes pràctiques (forma de parlar, de vestir, d'orar, ...) i unes representacions (la creença en l'Esperit Sant, la Bíblia, la idea del bé i el mal, ...) determinades, i no unes altres⁴. Seguint aquests autors: “(...) Saulo puede haberse convertido en Pablo en la soledad del éxtasis religioso; pero para poder seguir siéndolo necesitaba el contexto de la comunidad cristiana que lo reconociera como tal y confirmara el “nuevo ser” (...)”. (Berger, P. L. ; Luckmann, Th. 2011: 196).

Pel que fa als itineraris de conversió ens interessa destacar el model de la conversió com un *ritu de pas*. Des d'aquesta òptica la conversió significaria el pas d'un estat social a un altre. Turner (2008), remetent a Van Gennep (2008), aprofundiria en l'estudi de les fases del ritus de pas – separació, marge i agregació –. Els ritus de pas ens indicarien transicions entre dos estadis distints. Mentre s'està en un estadi existeix certa estabilitat i reconeixement. El canvi d'estat implicaria una alteració en l'estatus de l'individu o grup adquirint-se en el nou estat drets i deures de caràcter estructural que abans no es tenien o, en tot cas, no eren les mateixes. Malgrat que els processos de conversió no acostumen a presentar una forma estrictament ritualitzada, podem identificar les fases que componen els ritus de pas. Algunes de les històries autobiogràfiques de conversió han fet referència al sentiment de trobar-se entre dos aigües, en una situació d'indefinió social i existencial abans de concretar-se l'adscripció a la C.C. Com bé assenyalaria el títol escollit per Turner (2008) pel seu article sobre la fase liminar, en aquesta posició, el convers, com el neòfit, es trobaria “*entre lo uno y lo otro*”, o, en altres paraules, no es trobaria en cap lloc determinat per l'estructura social.

Ens serà d'interès el matís aportat per Pierre Bourdieu (2008) al anomenar *ritus d'institució* als *ritus de pas*, posant així l'èmfasi en la línia i no únicament en el pas, ressaltant la importància d'aquesta línia en tant que separa ja no els que l'han

⁴ Navarro en el seu estudi sobre pentecostals a l'àrea metropolitana de Mèxic ressalta aquest component socialitzador del que en depèn la glossolàlia practicada per aquests grups: “Si bien todo converso pentecostal reconoce que la divinidad a través del Espíritu Santo lo ha escogido y transformado como creyente, es en el ritual colectivo donde las señales de los dones otorgados se manifiestan claramente” (2000: 90-91), l'expressió religiosa necessita d'una socialització entre els creients.

passat dels que encara no ho han fet però ho faran, sinó els que l'han traspassat dels que no ho faran mai, “*instituyendo* así una diferencia duradera entre los vinculados al rito y los no vinculados” (Bourdieu, 2008: 99). L'autor descriu les propietats dels ritus d'institució: “hacer que *un límite arbitrario* se desconozca como tal y se reconozca como legítimo, natural” (Bourdieu, 2008: 100). Al fixar-se en la línia, l'autor reconeix un fet que segons ell s'ocultava al fixar-se en el pas, en comptes de destacar així la divisió entre un abans i un després, ressaltava la divisió entre els que la passen i els que es quedarien a fora. “(...) el grupo instituido se define en relación a un colectivo oculto” (2008: 100), avisa l'autor.

Metodologia

Les dades que tractarem provenen de l'observació participant a les diverses activitats realitzades a l'església (assistència assídua als cultes i a algunes celebracions especials – “Sant Sopar”, “cerca de dons”, reunions de joventut i bateigs –), a partir de la qual m'he pogut apropar a les pràctiques i representacions de la C.C. D'altre banda, les interaccions mantingudes fora de l'església, les converses informals i, finalment, la realització de set entrevistes sobre el tema de la conversió (dos de les quals van ser realitzades conjuntament als dos membres del matrimoni), m'han permès recollir històries biogràfiques de conversió més detallades de les que sovint es pronuncien al culte⁵. A la llum de les dades obtingudes per l'observació participant a l'església, les històries de conversió s'emmarquen en un context més ampli en el que la conversió adquireix un sentit compartit per la comunitat. Això ens permetrà enfocar l'atenció en el procés de conversió mitjançant les representacions col·lectives. Aspectes que havien passat desapercebuts en les primeres observacions han anat cobrant rellevància: la centralitat que tenen les revelacions divines pels “*germans*” de la C.C., la importància de la *Paraula* (moment central del culte en el qual el *Senyor* parla a la Congregació per boca de l'*ancià*), la dinàmica participativa que caracteritza els cultes, la familiaritat amb el sistema conceptual de l'església, són alguns dels elements que s'han anat perfilant amb el pas de les interaccions.

Finalment, avisar de que s'han canviat els noms dels informants tractant de posar sobrenoms del mateix origen.

⁵ Mirar Annex 1 per qüestions metodològiques, els motius de perquè no es va utilitzar més la gravadora i sobre com entenien i explicaven la presència en el camp de la investigadora. Annex 5 pel perfil de les persones amb les que s'ha conversat i/o entrevistat.

II. Esdevenint conversos

De les diverses històries de conversió recollides podem entreveure una sèrie d'elements que articulen el fil argumental de les narracions. Cantón Delgado (1998) es referiria a "l'estructura seqüencial nativa" (front "l'estructura seqüencial temàtica" elaborada per la investigadora) per referir-se a la forma en que els actors exposen la seva experiència de conversió. En general, trobem que els conversos comencen fent al·lusió a la vida anterior, remarcant algun tipus d'inquietud o malestar previ a l'episodi de la conversió, després del qual es fan referència als beneficis obtinguts en contrast a la vida passada. Aquesta estructura narrativa emmarca la conversió en un procés més ampli donant un sentit teleològic als esdeveniments. Un tema destacable present en tots els relats analitzats és el de les relacions (velles, anteriors a la conversió, i/o noves, que fan de pont entre el convers i la Congregació). Si bé la perspectiva adoptada en el treball és la que emfatitza el caràcter processual de la conversió, generalment trobem que els seus protagonistes l'acostumen a derivar d'algun esdeveniment en concret. Més enllà dels matisos, quan un membre de la C.C. explica la seva conversió es refereix a la relació amb Déu, ja sigui al seu inici (especialment en el cas dels agnòstics o ateus), o a un canvi substancial en aquesta. A més, el moment de la conversió pot coincidir amb l'entrada a la C.C., ser anterior a l'adscripció o inclús posterior. En Joan, després d'una sèrie d'experiències que l'anirien arrencant del món tal i com l'havia conegut fins el moment, experimenta el moment revelador en el paisatge d'una illa del Brasil:

I un dia Déu misericordiós em va fer veure que Déu existia. I per primer cop em vaig agenollar. (...) immers en la natura, contemplant la sortida del sol, els ocells, la música, la temperatura, el riu, tot molt bonic, molt perfecte. I vaig sentir com una perfecció estètica i de cop vaig sentir com una percussió que era el meu cor i que formava part d'aquest tot.

En Joan, agraït per aquell moment, començaria des d'aleshores a buscar a Déu.

En Gabriel al explicar el seu procés de conversió, tot i remuntar-se al passat, remarca un moment important en que es produeix un gir en la seva visió del món, a partir del qual començarà també a buscar a Deu:

(...) llegué a estar muy mal, no podía dormir, agonizaba, y llegó un punto que estaba tan mal, fue como un antes y un después, que fue el primer momento que salió de mi, de una manera de necesidad vital, de pedir ayuda a Dios. Y fue el primer momento en que yo me arrodillé delante de Dios. Para mi fue un antes y un después porque yo pedí ayuda, hablé por primera vez en mi vida con alguien, en este caso Dios, que no era hablar conmigo mismo, porque yo

siempre había hablado conmigo mismo y para mi era un absurdo hablar con alguien que yo no sabía si existía o no. Y este fue un primer momento, y sentí mucha paz.

Pel David la conversió és relacionar-se amb Déu i escoltar-lo: “Dios es hacer unas preguntas que están ocultas en tu corazón y te responde. Dios no es la apariencia de ser creyente (...) La conversión es algo fuerte. (...) La conversión es la decisión de servir a Dios, de dejar de hacer algo si sabes que no le agrada.” Mentre que ell explica que “No es Dios quien se aproxima a nosotros sino nosotros quienes nos hemos de aproximar a Dios”, la Maria diu:

El verdadero convertido, el verdadero, no se puede convertir a sí mismo jamás. Es imposible, nosotros, los Cristianos auténticos, no podemos escoger la Verdad de Dios ni la salvación, no tenemos esa capacidad. Es Dios por su misericordia, por Su voluntad y por Su poder quien nos escoge y nos separa para Él y de esta manera obtenemos la salvación y la vida eterna.

Pel Joan “Totes les normes són una conseqüència de la conversió”, diu: “de joves érem molt contraris a qualsevol dogma i normes. Per què el canvi? El perquè és molt profund, no és un decorat.”, per ell seguir la doctrina de la C.C. és la conseqüència lògica de creure en Déu.

La Iusimar explica: “La conversión es antes, primero te ha de gustar el fútbol y luego elegir el equipo que quieres. La segunda conversión sería la filiación al grupo religioso, cuando ya entras a hacer lo que hacen...”. Mentre que la Leia assegura:

Para mi ha sido el día del bautismo. Porque yo no ponía una falda por nada de esta vida, un vestido tampoco. Pero después del bautismo al día siguiente, estaba al frente de la cama y no podía vestir. Tenía toda la ropa encima de la cama. Para mi fue este día porque Dios cambió muchas cosas, un giro de 90 grados. Pero la verdadera conversión Dios la hace cada día, día a día, porque cada día quita una cosa cambia otra (...).

Comprovem que el punt central de la relació amb Déu es manté en tots els casos malgrat les diferències.

En el transcurs de les entrevistes ens trobem amb una expressió constantment emprada i que també apareix sovint al himnari: “*Mundo*”, amb els seus derivats⁶. Aquesta expressió adopta un sentit específic en el context de la C.C., i s'utilitza per indicar tot allò que cau fora de l'església. La “*sortida del món*” implicaria “*l'entrada a la C.C.*”⁷ El món es presenta com caòtic i ple de temptacions que allunyen dels objectius espirituals. L'*ancià* durant la *Paraula*⁸ explicava el carnestoltes com una festivitat mundana que allunya als fidels del Senyor i els enfonsa en la confusió. En

⁶ Per dicotomia Església/Món veure Annex 3

⁷Cantón Delgado (1998) assenyala l'ús de la mateixa metàfora entre els protestants i pentecostals de Guatemala.

⁸La *Paraula* és el moment de la lectura de la Bíblia seguida del sermó de l'*ancià*.

les entrevistes ens trobem amb diferents versions d'aquesta dicotomia: "Fue terrible, porque entró la iglesia a casa siendo yo del mundo.", "Hoy me lo he pasado bien porque hemos estado hablando de cosas del Señor, si hubiera estado hablando de cosas del mundo no lo aguanto." (María), "resistir este mundo con la doctrina" (Gina). I Iusimar diu: "Cuando estamos en el mundo no tenemos fuerza, el Señor nos pone fuerza, coraje, las decisiones son más fuertes". També es cita la Bíblia per legitimar la divisió: "¿No sabéis que la amistad del mundo es enemiga de Dios? Cualquiera que quiera ser amigo del mundo se constituye enemigo de Dios" (Snt 4:4). El concepte de món engloba tot allò que no forma part de l'església i que perd el sentit de la doctrina. Aquest concepte és organitzatiu i compartit a nivell simbòlic. Com diria Durkheim "un concepto no es mi concepto" (2007: 403), sinó que sorgeix i funciona en la comunitat.

Inquietuds prèvies

La liminaritat quedaria entremig del *món* i la C.C. Un exemple seria la descripció que relata la Leia. La seva tia i més tard la mare s'havien convertit a la C.C. i ella seguia sent catòlica com el marit. Després de viatjar a diferents països des de Brasil, el seu país natal, es trobava a Barcelona i no es sentia bé "Yo estaba con un marido maravilloso pero me faltaba algo." Va voler conèixer la C.C. de Barcelona.

Desde mi casa fui en metro y me perdí. Estuve como 45 minutos buscando la C.C. me puse a llorar y me senté en un banco. Dije ese día que si no encontraba la iglesia yo no iba a volver a casa, que me perdonaran mi madre y mi marido, que iba a quitar la vida.

I segueix

Un día empecé a pelear con Dios, yo soy muy peleona, yo quería que Dios decidiera mi vida, que me sacara del muro, porque yo estaba en un muro. No estaba ni en los católicos ni en la C.C.

En Joan fa una descripció extensa de separació a través de diversos viatges intercontinentals: "Ja no creiem el que creiem aquí i el que creiem no era lògic. Dubtava de tot, ho qüestionava tot".

Els conversos es refereixen a aquesta situació entre dos aigües amb un mot especial "*tribulación*", aquest s'utilitza en diverses situacions difícils com són els casos de l'estat liminar abans de la conversió, "Si alguien siente *tribulación* está en combate" crida l'*ancià* animant en mig d'un sermó. Aquesta situació d'inquietud prèvia ha estat descrita per James (1994) com que la psicologia dels conversos no disposa d'una base moral o intel·lectual prou unificada. Segons l'autor aquesta

heterogeneïtat donaria lloc al malestar que impel·liria a la persona a la conversió com una de les solucions per unificar el “jo dividit” (1994: 80). Un cop convertida la persona aconseguiria l'estabilitat. “En todos los ejemplos, constatamos la misma forma de producirse, psicológicamente hablando; la firmeza, estabilidad y equilibrio siguen a un período de tempestad, tensión e inconsistencia.” (James, W. 1994: 84)

També Geertz apunta als motius que poden desembocar en estat d'inquietud:

“Lo que menos parecemos capaces de tolerar es una amenaza a nuestras facultades de comprensión, la idea de que nuestra capacidad para crear, entender y usar símbolos pueda fallarnos (...). El hombre depende de símbolos y de sistemas de símbolos, y esa dependencia es tan grande que resulta decisiva para que el hombre sea criatura viable, de manera que la más remota indicación de que no pueda habérselas con uno u otro aspecto de la experiencia le causa la más viva ansiedad.” (2006: 96-97).

L'antropòleg ressaltaria el dolor físic, la incapacitat cognitiva i les antinòmies morals. Si aquests punts són intensos i es mantenen durant temps es converteixen en reptes als que la religió pot respondre. En la conversió religiosa la persona aconseguiria conjuntar la seva experiència. A mesura que avancem en el treball trobarem testimonis que donen rellevància a situacions prèvies on apareixen aquests punts de malestar.

A partir de la conversió una desgracia contingent pot ser explicada com una prova o per glorificar a Déu. Durant un culte una testimoni va explicar la malaltia del seu sogre i el dolor que sentia la família al no poder impedir-ho. Plorava explicant el recolzament de la C.C., que pregaven per i amb ells. Va acabar enunciant que: “Su enfermedad no es para morir, ¡es para glorificar a Dios!”, la desgràcia adquireix un sentit que la comunitat reconeix.

En totes les entrevistes ens trobem amb aquesta construcció on el convers ens descriu una situació prèvia de malestar i la joia posterior al formar part de la C.C. La María digué: “Mi alma estaba inquieta, a mi espíritu le faltaba algo. No me iba mal. No me faltaba nada. Tenía todo lo que se necesita para vivir. (...) Pero mi alma estaba muy vacía, desolada.” I acabava: “Ahora reconozco que yo necesitaba la *Paz de Dios*”.

La Gina respecte la conversió diu: “¡Para mi fue una liberación!”. La Iusimar va venir a Barcelona des del Brasil per treballar. Un cop a Barcelona s'enyorava fins que va entrar a la C.C.

Me siento mejor, más feliz después que estoy en la iglesia. Mejor que antes. Fuera no me sentía muy bien. Cuando estaba fuera tenía mucha gente alrededor de mí, pero sentía que me

faltaba algo. Tu corazón tiene amor, pero falta algo para completar el corazón, para tener estructura, seguridad, (...). Yo sentía un vacío, como cuando tienes un novio y se va y sientes añoranza y vacío. Lo mismo. Después que entré, cuando tienes el Señor dentro, estás lleno.

Lectura retroactiva

Comprovem que aquesta divisió narrativa entre la inquietud prèvia i la joia posterior és un component constant en les entrevistes, un punt d'inflexió referencial biogràfic. És també molt usual que es comenci pels fets previs que poden allunyar-se en el temps fins als avantpassats, la infància i l'educació o apropar-se a un curt lapse de temps abans de convertir-se. Dins d'aquest abans el convers ressaltava desconeixements i mancances en la seva situació, però també senyals que l'impel·lien en direcció a Déu. Aquestes senyals les pot entendre de manera retroactiva que en el moment no és veien o no s'entenien correctament però des de la perspectiva present el convers ja pot desxifrar el sentit anteriorment incompreensible.

La Gina i en Gabriel començaven explicant que buscaven un camí per entendre alguns dels seus problemes, entre els quals relacionen que no podien tenir fills. En la recerca van viatjar a diferents indrets des de les Balears a la Índia i Amèrica. En aquest període de la seva vida, es van allunyar molt de les seves famílies, amics i entorn. Van estar *okupant*, van viure al bosc sense electricitat i van tractar de comprometre's en diferents lluites socials, participant amb programes de *Radio Bronca* i entrant i sortint de comunitats alternatives que no els satisfien.

Por ejemplo el tema de las manifestaciones, la lucha social, yo me identificaba con los anarquistas. Íbamos a las asambleas pero veías que siempre eran los mismos los que más hablaban, había siempre los mismos líderes. Veías que algo fallaba...todo era lo mismo. (Gabriel)

La Gina descriu la seva vida pre-conversa com *punk* i explica que duien crestes. En Gabriel diu:

Yo he sido de la idea de que estas cosas así clásicas... por ejemplo yo nunca me había visto con americana y corbata. Es lo último que yo habría pensado ponerme y verme en traje y corbata. (...) Y ahora me doy cuenta que esta actitud más clásica, por así decir, como el mundo lo ve, más clásica o más carca, más... de viejos como decía yo, resulta... que es lo que en realidad me hace sentir paz. Y yo estaba totalmente en contra de todo esto ¿no? Es muy curioso porque ha sido Dios quien ha hecho todo este cambio, no hay otra explicación. Me acuerdo, por ejemplo... yo iba con pendientes y estábamos ahí en la selva y de repente sentí que me tenía que quitar los pendientes. Yo lo empecé a sentir muy claro. Y entonces pues... ¡Fuera!

Quan la Maria va arribar de petita a Barcelona des d'un poblet de Galícia, va venir sola a trobar-se amb els seus germans:

Mis padres eran obedientes a cumplir con lo que la iglesia Católica demandaba, ir a misa, comulgar, hacer la comunión, confesar un pecado a un hombre (riu) cosa que ahora, al saber la verdad, no estoy de acuerdo. Porque un hombre no puede perdonar pecados... Yo estaba muy preocupada por algunas cosas que se practicaban, como por ejemplo confesar pecados a un hombre.

Des de la perspectiva actual pot veure els “*errors catòlics*” que abans no veia.

(...) pero ahora me doy cuenta de que Él no me había llamado aún para darme esa llenura y esa Paz. No tenía el reino de Dios en mi corazón, pero yo no lo sabía encontrar en mi misma, ni buscarlo, porque no me lo habían enseñado. En la iglesia Católica no nos enseñan esto. Además como yo era pecadora, como todos según la Biblia, en lo católico no me bautizaron en nombre de Jesús y mis pecados no habían sido borrados, y el pecado no proporciona la Paz de alma y espíritu. Yo, hoy día entiendo perfectamente que era así.

En una entrevista amb en Joan i l'Adriana van començar explicant les tradicions familiars, ell de família catòlica i ella de família atea i comunista.

No creiem en Déu i per lo tant tampoc en cap creença religiosa ni cristiana ni de qualsevol altre tipus. Creiem que l'home és una conseqüència de l'evolució natural. I dubtava de després de la mort. (...)La societat ha anat evolucionant cap a una no creença en Déu. Tot això ha anat donant lloc a les persones que érem. No creure en Déu, pensar que no hi ha veritats absolutes, no creure en la resurrecció, una mentalitat científica.

En Joan es va remuntar fins a l'adolescència, concentrant-se en la mort de la seva primera novia en un accident de moto. Aquest fet el va afectar molt. Va deixar la seva carrera d'arquitectura i va començar a estudiar pedagogia, la carrera de la seva difunta novia. Després amb tres amics van organitzar un viatge a través de dotze països africans que preveien acabar al Brasil. En Joan va remarcar la importància d'aquests dos fets previs a la conversió que el van arrancar de la vida ordinària. Al viatge li atribueix una “força misteriosa”, que només entendria després de la conversió:

Llavors t'ho explico perquè la força aquella de que havia de fer un viatge era una cosa molt indiscutible, estranyament indiscutible. Que no lligava amb cap de la lògica que jo tenia en aquell temps, que podia venir de la ciència, que podia venir del materialisme històric i de l'empirisme grec i de les coses que jo havia estudiat. Ni tampoc tenia res a veure amb el catolicisme que de petit que jo havia après... que era un Déu mort, que estava representat en una imatge i que feia plorar i no et donava res, no? Si no que era algu com, com – permetem la paraula – com misteriós, pro a la vegada molt mhm molt real. (...) antigament dèiem que estem condicionats, com una cosa que es considerava negativa però que, bueno... ara veiem des d'una altre perspectiva que és que Déu té plans a la nostre vida. I és important creure-hi i

deixar-se portar per Ell, no resistir, perquè Déu lo que vol és lo millor per l'èsser humà, el problema és que normalment l'èsser humà no s'ho creu.

Abans de canviar de continent els amics van tornar a Barcelona però en Joan va seguir fins al Brasil, durant aquest període de separació de la manera de viure explica que va conèixer diferents religions, màgies, rituals i altres fets sobrenaturals que el van impressionar molt i el van obligar a qüestionar els seus principis i el van fer descobrir una dimensió espiritual.

(...) em vaig quedar... constatant com... ves a saber com que hi havia coses espirituals que estan més enllà de la raó, però que són reals. Ara, després, que he conegut, ... hem conegut l'Escriptura, hem conegut el que Déu diu de les coses, entenem perfectament tot això. Són coses senzilles, però per nosaltres, en aquell temps, eren grans misteris.

El que en Joan no podia entendre, el "misteri", queda resolt més tard quan ja coneix l'existència i la intervenció divina: "Res passa perquè sí. Déu té plans per les vides de la gent. No cau un cabell del nostre cap sense ser voluntat de Déu. (...) No hi ha casualitats, tot són intencions. El bé i el mal". Segons l'entrevistat hi ha un canvi del pensament, abans el que anomena "científic" i després el teològic. Amb el primer no aconseguia trobar sentit a alguns fets mentre que amb el segon sí. Fets contingents, com l'oli en mig de la carretera que provoca l'accident de la seva estimada, poden tenir coherència si formen part d'un pla diví. Ve al cas recordar a Berger i Luckmann:

La realidad antigua, así como las colectividades y otros significantes que previamente la mediatizaron para el individuo, debe volver a re-interpretarse dentro del aparato legitimador de la nueva realidad. Esta re-interpretación provoca una ruptura en la biografía subjetiva del individuo (...). (2011: 198).

Vocabulari compartit

El convers va adquirint conceptes al relacionar-se amb membres de la C.C., a l'església es comparteix el sentit de paraules, ritus, creences, mites. Aquest no seria possible sense els altres. El mateix vocabulari apareix en l'himnari i a les escriptures sagrades. El convers es pot guiar i seguir els conceptes que li resulten reveladors per encaixar experiències amb sentit i que abans li provocaven tensions. Al assumir el vocabulari es pot explicar amb ell. *Enemigo, Espíritu Santo, gloria a Dios, luz, gracia, tribulación, la Paz de Dios* o la *confusión del mundo*, són algunes de les paraules i expressions que caracteritzen el llenguatge de l'església.

Yo perdí muchas amistades. Hasta la familia se levanta contra ti si no son de la gracia, el enemigo los levanta contra ti. Pero no me importa prefiero al Señor, pero en el momento lo sufrí. Eso lo hace el Enemigo. Él corta la comunicación. Es lo más fácil que tiene. Si corta la

amistad no puedes hablarles, darles ejemplo... Es una artimaña que tiene montadita el Enemigo, me di cuenta más tarde, pero me di cuenta. Esto es obra del Enemigo para que no quedemos amigos. Mete guerra entre los hermanos para que nos peleemos y no entremos en el cielo. Esa es una estrategia del Enemigo. Y la utilizó conmigo, con mi familia, con mis amigos. Pero yo he seguido diciendo quien era a todos, incluso he regalado testimonios.

En aquest fragment d'entrevista la María explica situacions utilitzant conceptes de l'església com "*Enemic*". La Iusimar diu: "Si está el *Espíritu Santo* de Dios, el *Enemigo* no entra. Porqué ya está ocupado por el *Señor*". Durant un sermó l'*ancià* va explicar que "El *Enemigo* entra en casa por el televisor" com un factor que separa als fidels de l'espiritualitat. La categoria d'*Enemic* entra en relació en la C.C. amb la idea d'allunyar-se del *Senyor*, de no participar en el culte, d'allunyar-se de la comunitat, etc. Quan la Isa havia d'anar a l'església per assistir a la cita amb l'*ancià* per demanar el seu bateig va patir un accident domèstic i es van fer mal, Isa es va posar molt neguitosa i va dubtar de si anar o no a l'església. Finalment va anar. L'explicació que una altre congregant va donar va ser que aquell tipus d'accidents eren obra de l'*Enemic*, que la temptava perquè no anés allà on havia d'anar, a l'església. Més enllà de la contingència dels fets, Isa troba, mitjançant els conceptes que li proporcionen i comparteixen amb ella els fidels de la C.C., una manera d'integrar i interpretar la contingència dels fets dins l'ordre comunitari de la C.C. L'angoixa que pugui sentir davant els contratemps és ràpidament interpretada i s'aconsegueix explicar, tot queda emmarcat dins d'una estructura de sentit. Amb aquest vocabulari es pot rellegir les antigues relacions i entendre-les des de la nova perspectiva, fet que pot provocar desacords respecte el grup d'origen⁹.

"(...) no resulta dudoso que el lenguaje y, por consiguiente, el sistema de conceptos que traduce sea el resultado de una elaboración colectiva. Lo que expresa es la manera en que la sociedad en su conjunto concibe los objetos de la experiencia. Las nociones que corresponden a los distintos elementos de la lengua son, pues, representaciones colectivas."
(Durkheim, 2007: 403-404)

III. Materialització de la conversió

Participació al culte

A mesura que el convers participa en el culte va aprenent un calendari compartit pels fidels. S'assenyalen dates de festes, rituals, commemoracions, cerimònies, el culte, la Santa Cena, l'assaig dels músics, reunió de les joventuts, culte infantil, reunió del ministeri, etc. Queden senyals en el temps i aquestes el configuren

⁹ Mirar Annex 2 per més exemples de vocabulari.

cíclicament. Els dies tenen diferents valors segons les practiques religioses. No és igual un dia de Sant Sopar que un assaig de músics. “No es *mi tiempo* el que está así organizado; es el tiempo tal como es pensado de manera objetiva para todos los hombres de una misma civilización.” (Durkheim, 2007: 9)

Indrets de celebració, quins llocs hauran d'ocupar les diferents persones segons funcions, gènere, edat... Al entrar al culte i veure'l repetidament durant un període de temps prolongat ens podem començar a formar algunes idees, com per exemple sobre l'ordre i distribució dels llocs. El convers aprèn les formes al participar. A més ens trobem que hi ha formes correctes i incorrectes de com s'ha de vestir una persona per acudir a l'església. Durant el culte les dones es posen un vel blanc al cap, no ho ha dit ningú sinó que ho podem deduir d'una observació contínua del funcionament del grup. No es capta per separat que A, B i C es posen vel blanc sinó que es capta una norma generalitzada i compartida en les pràctiques. A l'hora es veu que els homes s'asseuen al costat dret i les dones al costat esquerra. Ser dona i no duu vel al cap a l'hora del culte és, visualment, un allunyament de la norma, es veu. Igual que ho seria seure al costat dels homes. Hi ha normes que no s'enuncien perquè es veuen amb els ulls.

Segons un testimoni, un home que havia abandonat una església evangelista perquè deia que el pastor era ambiciós va passar per davant de la C.C. va entrar per mirar i al veure l'ordre en que s'asseien dones i homes va exclamar: “¡Yo reconozco a esta iglesia!”, va entrar i es va batejar. En aquest nivell trobaríem el grup com un objecte visual extern que funciona d'una determinada manera reconeixible, per exemple per la distribució en l'espai. En contrast amb aquesta reacció tenim la d'en Gabriel i la Gina:

Gabriel: “Yo la primera vez que fui a la iglesia mi actitud fue de..., como... de decir,... ya todo, la estética, todo, el no sé qué, ¡como que no!”

Gina: “...todavía teníamos muchos prejuicios, muchas ideas, nuestras ideas. Entonces empezamos haciendo cultos en su casa (d'en Joan i l'Adriana), cultos familiares, eramos ellos, su familia y nosotros. Hacíamos lo mismo que hacemos en la iglesia pero más familiar. Tardamos mucho en ir a la iglesia...”

Aquesta primera impressió s'aniria transformant.

Gabriel: “lo importante de esto es que nosotros ya sentíamos a Dios, cada vez más. (...) Entonces cuanto más leíamos la Palabra y más empezamos a profundizar y tal nos dábamos cuenta de la perfección de la Palabra, que todo está ligado, todo es perfecto. Es imposible que los hombres sin el Espíritu de Dios puedan escribir algo así. Entonces bueno, empezamos a ir

a la iglesia, y ya cada vez más y más y más, a sentir la presencia, a sentir también la sinceridad de los hermanos, de la gente, y ver eso, es muy bonito. Ver que Dios tiene ese amor y ver que, claro, los humanos somos imperfectos, pero ese deseo de agradar a Dios era sincero, ¿no?

Gina: bueno, y vimos que encajaba con lo que nosotros leíamos.

Més enllà de la immediatesa del reconeixement i la sobtada conversió expressada en el testimoni anterior, o la gradual acceptació de la doctrina i les formes de l'església expressades per la Gina i el Gabriel; la conversió necessita de la participació dins una comunitat de pràctiques per concretar-se. En el transcurs del culte, per exemple, s'adopten diferents postures corporals segons els ritus, en el moment de l'oració tothom s'agenolla, durant el sermó i els càntics la gent resta asseguda, l'últim himne es canta dret mentre que durant la immersió del bateig la congregació pot moure's ad libitum. A través de la participació al culte el convers es va fent amb les formes de l'església.

L'al·lusió a la necessitat de participar i congregar es reiterada: "*Si no hay culto a Dios no hay nada*", es predica sobre la importància de participar activament, de demanar himnes, de sortir a testimoniar, d'orar; un dia de baixa participació l'ancià exclamava al finalitzar el culte: "(...) no podemos tardar tanto en orar, no se pueden perder cinco minutos en eso, yo lo haría cada día pero tenemos que ser todos", "hay que esforzarse para recibir la gracia de Dios".

A través del culte els nous adscrits a la C.C. entren en contacte amb les representacions i pràctiques de la comunitat. El moment dels testimonis, per exemple, en que els creients que volen expliquen davant de la congregació algun esdeveniment extraordinari, que ve a expressar que l'*Esperit Sant*, però de vegades també l'*Enemic*, forma part de la vida de les persones; proporciona un model narratiu als nous vinguts, que ahora permet inscriure les pròpies experiències, atzaroses, contingents o inexplicables en una estructura simbòlica compartida. És aquí on resideix la importància de donar testimonis. La enunciació, davant la comunitat que escolta i accepta, proporciona l'espai per una representació de la ordenació dels fets i experiències viscudes dins del context de la C.C., és aquest un dels moments en que es produeix la comunió, en el sentit relligat de l'enunciació i el seu marc que l'articula. És també gràcies als testimonis que la C.C. es manté i s'alimenta. Al enunciar les pròpies experiències i miracles a la resta s'enforteixen les relacions i la congregació "s'edifica".

Bateig

Quan la persona participa assíduament en les pràctiques i creences la resta de fidels esperen que demani ser batejat. Aquest fet queda palès en alguns comentaris de combregants. En una conversa amb l'Adriana i la Gina, explicaven “Com va tardar en batejar-se l'Octavi!”, “Com a mínim vuit bateigs!”. El to exclamatiu de sorpresa porta implícita la idea de que els conversos s'acostumen a batejar abans de vuit bateigs. L'al·lusió a la tardança implica l'espera d'un fet. A més les dues persones coincidien en lo que era normal, menys de vuit celebracions. Al parlar dels qui no s'han batejat es diu que “ja li arribarà el seu dia”, que implica que un dia arribarà el moment. El bateig – com sovint es recorda – no és obligatori sinó que els fidels esperen que el convers el vulgui i el demani. Durant el transcurs d'un bateig altres persones es poden afegir i batejar-se després de qui l'ha demanat “¡Nunca nos hemos bautizado solitos!” explica la María satisfeta. I de fet durant la cerimònia es va estimulants perquè la gent s'afegeixi. “¡Es muy fácil, es un momento!” anima l'Ancià. La música que es toca és més alegre, és un dia joiós i els himnes parlen de renéixer, renunciar al món, travessar la porta, redempció, la crida, penediment, etc. En els diferents bateigs que he assistit s'han arribat a batejar fins a vuit persones. El convers s'emmarca en aquest entorn que espera el seu bateig. Rep aquest missatge de forma tàcita quan li recorden que tal dia hi ha un bateig i que podria assistir o que tal persona ja s'ha batejat i recorden la bellesa del dia. A la pregunta de quan un demana el bateig la resposta és quasi sempre “Cuando uno siente” o “Cuando Dios prepare” i l'explicació de que cada persona té el seu ritme i que Déu prepara recorreguts diferents.

Dins de la conversió el capítol del bateig és d'una rellevància especial donat que és quan s'oficialitza a nivell institucional la participació del nou adept a la C.C. amb els drets i deures que comporta. La Dilma diu “Hay una conversión para todos, por más que yo nací en la iglesia tengo que convertirme. Tengo que sentir ganas de bautizar”. La persona batejada passa de ser un “*testimoniat*” a ser un “*germà*”. Mentre que el primer títol es rep passivament sense que un el demani¹⁰ el segon es rep amb el bateig. Amb aquest el convers demana ser acceptat, formar part, ser reconegut i oficialitzar la seva entrada davant la comunitat. És – recollint una expressió de Bourdieu – en tota regla un *ritus d'institució*. El convers demana ser

¹⁰ Malgrat explicar sovint que estava realitzant un treball d'antropologia, era considerada com una testimoniada, això és algú que va a l'església, ha rebut testimonis però encara no s'ha batejat; m'havien dit: “Tu haces tu trabajo con la iglesia y Dios lo hace contigo”.

batejat, l'*ancià* es reuneix amb el ministeri per decidir per revelació divina si la persona que ho ha demanat pot ser batejada. A vegades poden haver alguns inconvenients o controvèrsies i això exigeix certs canvis en la situació de la persona que es vol batejar. Una parella que vivien junts (en *pecat*) al demanar ser batejats es va acceptar únicament amb dues condicions, primerament no haurien de dormir junts fins que es casessin i la segona condició va ser que es casessin lo més aviat possible. Al acceptar aquest compromís la parella va poder ser batejada.

Seguint la lectura de Bourdieu al demanar el bateig no només s'està demanat la legitimitat oficial de formar part de la C.C., a l'hora amb l'apel·lació a l'*ancià* o al *ministeri* s'està donant legitimitat a les institucions (del bateig, del *ministeri*, de l'*ancià*, dels fidels de la C.C., etc.). El convers amb la seva demanda dona autoritat a les institucions perquè aquestes l'autoritzi amb el ritus del bateig. Un no pot demanar-li a qualsevol de l'església que el bategi, ni fer-ho ell mateix a casa. S'evidencia un reconeixement implícit de les institucions, les autoritats i funcions en el demanar. S'ha demanat a la persona adequada, l'*ancià*, persona que ocupa una funció representativa especial en la comunitat. Es fixa un lloc i un dia que s'anuncia penjant un full a la porta, enunciant-ho durant els cultes i de boca en boca.

Alguns dels motius que donen els fidels pel bateig són per salvar l'ànima, com la Maria: "Hay que bautizarse porque no sabemos cuanto vamos a vivir y así nos aseguramos de ir con el Señor. Yo tenía mucha inquietud de qué hay después de la muerte, pero no de bautizarme. Pero lo pedí, yo solita, nadie me obligó." O la Gina: "había que bautizarse tal y como está escrito en la Palabra, por sepultamiento completo del cuerpo, en el nombre de Jesús, y del Padre y del hijo y del Espíritu Santo, que era así como tenía que ser. (...) Ese es un punto básico porque está escrito que quien no se bautice no entrará al reino de Dios".

En el bateig hi ha tres protagonistes principals. Està la persona o persones que volen ser batejades, l'*ancià* que està autoritzat pel ministeri a realitzar la cerimònia del bateig i els fidels que acudeixen al ritual. Cap dels actors per separat no podria realitzar completament el bateig. L'*ancià* – malgrat l'autoritat amb que se'l envesteix – no pot batejar a ningú sense seguir els procediments i elements adequats "Yo solo soy un mensajero", "No bautizo en mi nombre". Ell no pot batejar com li vingui de gust.

Para que el ritual funcione y opere es preciso en primer lugar que se ofrezca y se perciba como legítimo; la simbología estereotipada precisamente pone de relieve que el agente no

actúa en su nombre y con autoridad propia sino como depositario delegado. (Bourdieu, 2008: 95)

L'*ancià* pronuncia les paraules prescrites que s'han d'enunciar per consumir el bateig. Sense la immersió tampoc es reconeixeria l'efecte. L'eficàcia del ritual tampoc és de les paraules en si mateixes o del valor que se'ls dóna sinó de la relació entre l'autoritat que se li atorga a qui les pronuncia en relació al context litúrgic adequat. (Bourdieu, 2008: 87-89). "(...) la autoridad sobreviene al lenguaje desde fuera" (Bourdieu, 2008: 88). En l'acte d'institució s'atorguen definicions socials, "Llega a ser lo que eres" assenyala Bourdieu (2008: 104) per referir-se a la "màgia performativa" que comporten els actes d'institució. El convers és converteix.

La manera correcte de batejar a la C.C. és per immersió completa de la persona dins l'aigua. Però abans d'entrar a l'aigua un es treu tota la seva roba en un petit vestuari i es posa un mono blau que li deixa la C.C. per entrar a l'aigua. Quan passa a la piscina davant dels congregats i s'exposa a ells no duu res seu. L'*ancià* enuncia: "Yo te bautizo, en el nombre de Jesucristo, del Padre, del Hijo y del Espíritu Santo". A lo que tota la congregació confirma amb un "¡Amén!" i es deixa introduir a l'aigua per l'*ancià* que l'enfonsa. Al entrar dins l'aigua la persona canvia de medi. En aquest ritual la persona representa i revivifica el mite de la resurrecció de Crist, que morí sepultat i va ressuscitar "Nos sepultamos en el agua como Cristo fue sepultado" (ICorintis 15: 1-4). Qui fins el moment vivia "fora de l'església, en el món" i per tant "en pecat", mor simbòlicament. Es sepulta en aigua i ressuscita com nou individu que viu en l'Esperit Sant (Romans 6: 2-10 i 8:2). Algunes de les explicacions que es donaven deien: "¡Ahora el alma ordena el cuerpo!", "¡Abandona el mundo, el cuerpo!". Els dies de bateig són dels que més agraden i de major assistència pel seu esperit festiu. Entre bateig i bateig es van demanant himnes que són fervorosament cantats i tocats pels músics. L'*ancià* va explicant fets i miracles que la gent celebra cridant "¡Gloria! ¡Al-leluia!" i altres lloances que a moments pugen d'intensitat fins extrems aclaparadors. Adesiara entre els instruments un pot entreveure d'on ha sortit un so, el despuntar d'un xiscle, un crit greu i aspre o un xiuxiueig agudíssim... amb sort es pot pescar una frase a mitges entre sons guturals o un bramar animal, agitació de braços, crits de joia, el somiqueig i plors explícits que es contagien, els moviments repetitius d'unes espatlles al sanglotar... l'efervescència va en augment i les entonacions es conjuguen en explosions de fervor. A moments la orquestra queda ofegada sota la cridòria col·lectiva. Resulta difícil que algú es

mantingui indiferent davant de tal energia humana, els cinc sentits queden desbordats.

Els conversos comparteixen i es contagien d'aquestes emocions mentre que el grup es crea i regenera en una manifestació d'efervescència col·lectiva. Podríem traçar una analogia entre el procés de conversió pel que transita l'individu i la dramatització escenificada en l'acte social del bateig. L'individu és recuperat a la comunitat.

IV. Conclusions

Únicament participant en la comunitat de l'església – junt als altres creients, utilitzant els conceptes, que fa servir la C.C., participant en els cultes, donant testimoni, etc. – la conversió és pot mantenir i alimentar. Sense aquest context que embolcalla i organitza al convers aquest no trobaria cap reconeixement de la seva nova situació, el convers no ho podria ser a soles, sinó que s'acull a un dogma compartit en el que participa, practica i creu. Constatant les hipòtesis plantejades a l'inici del text, els conversos, mitjançant l'assimilació i assumptió dels elements simbòlics de la Congregació Cristiana, poden ordenar les seves experiències en un marc de sentit compartit. Les antinòmies prèvies a la conversió són absorbides pel nou sistema que les posa en ordre: el dolor, la mort, la malaltia, les injustícies, etc. perden la seva contingència i prenen un sentit que no es trobava inscrit en el món. Paraules, expressions, mites, ritus, creences, i demás elements proporcionats per l'adscripció i participació a la C.C., són estris amb els que els conversos rellegeixen el seu passat i relliguen les seves experiències.

Bibliografía

BERGER, P. y LUCKMANN, T. (2011) *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorrutu/editores.

BOURDIEU, P. (2008) *¿Qué significa hablar?* Madrid: Akal.

CANTÓN DELGADO, M. (1998) *Bautizados en fuego. Protestantes, discurso de conversión y política en Guatemala (1989-1993)*, Centro de Investigaciones Regionales de Mesoamérica, La Antigua, Guatemala.

DIEZ de VELASCO, F. (2005) *La historia de las religiones: métodos y perspectivas*. Madrid: Akal.

DURKHEIM, É. (2007) *Las formas elementales de la vida religiosa*. Madrid: Akal.

GARMA NAVARRO, C. (1988) “Los estudios antropológicos sobre el protestantismo en México” [En línea] *Iztapalapa. Revista de ciencias sociales y humanidades. Antropología: Nuevas perspectivas* No. 15: 53-66.
<<http://tesiuami.uam.mx/revistasuam/iztapalapa/viewissue.php?id=77>>
[Consulta, 15/01/2013]

GARMA NAVARRO, C. (2000a) “Conversos, buscadores y apóstatas. Estudio sobre la movilidad religiosa”. En BLANCARTE, R. (edit.) *Perspectivas del fenómeno religioso*, México: FLACSO, pág. 129-178.

GARMA NAVARRO, C. (2000) “La socialización del don de lenguas y la sanación en el pentecostalismo mexicano” [En línea]. *Alteridades*, 10 (20): Págs. 85-92
< <http://tesiuami.uam.mx/revistasuam/alteridades/index.php> > [Consulta, 21/04/2013].

GENNEP, A. VAN (2008) “Clasificación de los ritos”. En *Los ritos de paso*. Madrid: Alianza Editorial, pág.11-36.

GEERTZ, C. (2006) *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa editorial.

ESTRUCH, J [et al.] (2005) *Les altres religions. Minories religioses a Catalunya*. Barcelona: Mediterrànea.

JAMES, W. (1994) *Las variedades de la experiencia religiosa*. Ediciones Península.

LÉVI-STRAUSS, C. (1979) “Introducción a la obra de Marcel Mauss”. En MAUSS *Sociología y antropología*. Madrid: Tecnos, 13-44.

MARFÀ i CASTÁN, M (2010) “Conversiones per rumba. L’extensió del pentecostalisme entre els gitanos catalans i el paper de les pràctiques musicals.” *(Con)textos. Revista d’antropologia i investigació social*, Número 4, Maig de 2010: 42- 63.
<http://revistes.ub.edu/index.php/contextos/article/view/2167/2307> [Consulta, 11/01/2013].

MARTIN, D. (2009) “¿Otra forma de revolución cultural?” *Religión*, nº 146 | febrero 2009.
http://www.revistadelibros.com/articulo_imprimible_pdf.php?art=4220&t=articulos

- PITARCH, P.(2004) “La conversión de los cuerpos. Singularidades de las identificaciones religiosas indígenas”. *Liminar. Estudios Sociales y Humanísticos* [en línea] 2 (Julio-Diciembre). <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=74511794002>
ISSN 1665-8027
[Consulta: 13 de abril de 2013]
- PRAT, J. (2001) *El estigma del extraño. Un ensayo antropológico sobre sectas religiosas*. Barcelona: Ariel.
- TURNER, V. (2008) “Entre lo uno y lo otro: el período liminar en los «rites de passage»” y “Brujería y hechicería: taxonomía «versus» dinámica. En *La selva de los símbolos*. Madrid: Siglo XXI, pág. 103-141.

Himnos de Loores y súplicas a Dios de la Congregación Cristiana.

Santa Biblia. Versión Reina Valera 1960

Annex 1

Algunes qüestions metodològiques

En algunes ocasions m'he trobat en la situació en que, després d'explicar que feia un treball d'antropologia, se m'interpretava explicant que mentre jo creia fer un treball era Déu qui estava en veritat fent un treball amb mi perquè jo entrés a l'església. Les meves entrevistes i visites perdien el sentit que jo enunciava i eren emmarcats en un nou sentit teològic que les englobaven sense que jo pogués fer res. El treball, la carrera o l'antropologia es convertien en instruments que el *Senyor* utilitzava per portar-me a la *Llum*.

“El trabajo que Dios está haciendo contigo es de manera diferente porque tu no estás escribiendo mi historia, nuestras historias. Estás escribiendo una obra de Dios, y cada vez que escribes es como si dieras un gloria a Dios.”(Leia)

La Olivia resumia dient que el meu treball verdader era buscar al Senyor, explicant la meva participació i visites a la C.C. més enllà dels meus interessos antropològics “Vienes porque tienes inquietudes espirituales.” Molt sovint se m'avisava de que els meus mètodes antropològics eren inútils, no servien per entendre lo essencial.

Un dels primers problemes amb que em vaig trobar van ser les reticències dels fidels de la C.C. a deixar-se gravar, especialment durant el culte. Dins les esglésies de la C.C. rarament es deixa gravar. Per internet podem trobar alguns assajos de músics a l'església, alguns himnes (*hinos*), però molt rarament trobarem un culte gravat i possiblement serà gravat sense permís. Sovint a les reunions de joventut l'*Anciano* (el pastor responsable de la congregació) crida l'atenció i avisa: “¡Quien haya gravado ya lo está borrando ahora mismo antes de salir!”. Les gravacions s'entendrien com una depauperació del vincle amb el Senyor, on la persona en lloc de relacionar-se amb Déu mitjançant el culte desviaria l'atenció a una relació mundana. La gravació del culte seria una ombra enganyosa on les persones que visualitzessin o escoltessin les gravacions es perdrien lo essencial que és l'experiència del vincle amb el Senyor, la participació viscuda del culte, la gravació crearia la falsa idea d'enregistrar el que passa però la relació amb Déu no quedaria enregistrada. Les emocions i sensacions de les pràctiques rituals a les que se'ls dona molta importància no es veurien. El mateix *Anciano* em va permetre gravar algunes entrevistes amb ell mateix on explicava la seva pròpia experiència de conversió, això sí, fora de l'església en una entrevista a casa seva. Tan mateix tampoc li agradava ni

es sentia tan a gust i al apagar la gravadora les entrevistes fluïen millor. El meu treball cridava l'atenció: “¿Què és? ¿què vols de l'església?” “¡No ho penjaràs a internet!”. Sovint el meu treball era entès com el que anomenen una *tribulació* religiosa i les meves preguntes s'entien com un intent d'arribar a Déu per via intel·lectual, l'esforç per part meva d'entendre quina tècnica aplicar per arribar a Déu. Així doncs quan em deixaven gravar era per cordialitat però creient que la gravació no copsaria lo essencial, la participació amb l'Esperit Sant o en paraules menys evangèliques la participació en la comunitat i m'avisaven de la contingència de la gravació. Hi ha un passatge a la Bíblia (Snt 3:15) on es recull aquesta idea: “Aquesta no és la saviesa que descendeix de dalt, sinó que és la terrenal, animal, demoníaca.” I en un passatge poc més endavant (Snt 4:4) es pot llegir: “(...) No saben que l'amistat amb el món és enemistat amb Déu? Qualsevol, per tant, que vulgui ser amic del món s'està constituint en enemic de Déu”. La gravació recolliria tan sols la part mundana i restaria incapaç de registrar lo més important, d'aquí certa incomoditat i reticència afegides a la vergonya, timidesa, etc. usuals que ja de per sí poden comportar els estris d'enregistrament.

Es consideraven equívokes les meves indagacions. Primerament entenien el meu treball com una tribulació. Al entendre-ho així m'explicaven que jo no els havia de preguntar a ells sinó a Déu. “*Es con el corazón, no con la cabeza*” em van dir en una ocasió.

Annex 2

Vocabulari

Al exposar la conversió hi ha algunes paraules que podríem destacar per la seva utilització reiterada. Aquest vocabulari es pot trobar en converses, sermons, testimonis, la Bíblia, els himnaris, etc. Destaquem algunes de les paraules més emprades en el vocabulari del convers.

1. Llamada del Señor: Aquesta expressió fa referència al moment en que la persona vol entrar a la C.C. “¿Ya has sentido la Llamada del Señor?”, “¿Cuando sentiste Su Llamada?” o “Tal día me Llamó así el Señor”. És un moment d'especial rellevància pels creients doncs es veuen impel·lits per una força superior que han de seguir forçosament. Durant els testimonis i els sermons es usual escoltar l'expressió i escoltar les contradiccions entre el que un mateix volia contra el que se li exigia.

Leia:

“Voy a contar para ti como Dios me llamó para las aguas del santo bautismo. Como hizo la obra en mi vida. Te voy a contar des del principio. Vas a pensar que es ficción”

María:

“Yo tenía el llamado de Dios, pero al tratar de convencer a los demás eso era muy difícil. Es diferente que llame Dios a que los lleve alguien.”

“(…)Mercedes, se bautizó también, ese mismo día el Señor llamó a uno de Brasil”

2. Enemigo implica → separació de la C.C., perd i confon a les persones i als creients.

Iusimar:

“(…) el Enemigo crea todo al revés que el Señor. Por ejemplo, si al Señor no le gustan las drogas, el Enemigo las crea.”

María:

“Muy difícil es bautizarse. El Enemigo lo intenta impedir. Si hasta es difícil ir al culto.”

“El Enemigo no ha podido, no me ha atado de pies y manos. Ellos no lo entienden, porque como dice la Biblia, ellos tienen la mente entenebrecida por el Enemigo, por eso ellos no se convierten, porque no pueden. El Enemigo es muy poderoso y quiere las almas para él, para el infierno. Eso es la verdad, te hablo clarito.”

Joan:

“La força de l'imperi catòlic és la força de l'Enemic. La cultura d'ara ve d'aquí.”

L'*Enemic* també apareix en nombrosos himnes.

3. Salir del mundo, cosas del mundo, mundano: implica → divisió de la realitat en dues parts dintre i fora de l'església. Podem recordar la dicotomia durkheimiana entre sagrat/profà. Pot servir per desacreditar. Parteix la realitat en dues parts l'església i el món que es troba fora de l'església

4. Tribulació: dubte religiós, inquietud, malestar, patiment dels creients de la C.C.

Alguns exemples extrets dels Himnes:

Himne 17

3 Es pasajera la tribulación
Del que procura a Dios agradar;

Himne 60

1 Grande es la tormenta y la tribulación,
Muchos son los combates, grande es la tentación,

2 En Dios confiar debemos en la tribulación
A nada temeremos pues nos protegerá.

Himne 173

2 En la esperanza que nos es propuesta,
Firme se halla nuestro corazón;
Es la que nuestra alma sustenta
Al sufrir tribulación

Himne 174

3 Tendréis aquí tribulación, pues yo también sufrí,
Empero no desaniméis, al mundo yo vencí.

Himne 198

1 en breve viviré allí
Donde no hay tribulación

Himne 206

3 Cuando aquí estoy atribulado,
Cuando está sin paz mi corazón,
Clamo a Ti, mi Redentor amado
Y me envías la liberación.

Altres expressions:

Paz de Dios/Tribulación

Los dones del Espíritu

La luz del Senyor

Annex 3

Divisió Congregació Cristiana / Món

“Salir del mundo”, “Confusión del mundo”, “estar perdido en las cosas del mundo”, “Estar en la iglesia.” és una expressió metafòrica força emprada en els sermons o pels fidels de l'església de la C.C. Aquesta metàfora organitza l'entorn en dues parts: *fora*, en el món i *dins* de l'església de la Congregació Cristiana. El convers *surt* del món per *entrar* a la C.C. Resulta fàcil visualitzar la configuració de l'espai que aquestes figures literàries tracen. Expliquen una dicotomia entre aquells que estan allà fora en el món i els de dins de l'Església de la C.C.

Utilitzant la lògica d'aquesta metàfora, *dins* l'església ens trobem amb un ordre de pràctiques, creences i relacions entre aquestes, compartides per la comunitat de fidels que es distingeix de la infinitat de maneres de viure, procedir i creure amb que un es troba fora, en el món. Aquesta pluralitat il·limitada i proliferant de maneres mundanes – segons els creients de la C.C. – no es guiada pel Senyor, per molt que algunes pràctiques així ho anunciïn, d'aquí que també s'utilitzi sovint la metàfora d'estar perdut fora. Fora de l'església de la C.C. es troba el caos, el desordre, el Mal i com acostumen a dir l'Enemic amb les seves temptacions que desvien del camí. Fora un no pot sinó restar perdut, desorientat a causa de la llunyania de la relació amb Déu. En síntesi la divisió ens representa de manera clara les possibilitat d'estar dins de l'ordre de la C.C o fora en el desordre del món. Enteses així les metàfores, el convers és algú que ha aconseguit sortir del món i entrar a l'església.

Dos exemples Bíblics.

Jn 18:36

Mi reino no es de este mundo. Si de este mundo fuera mi reino, claro está que mis gentes me habrían defendido (...).

Snt 4:4

(...) ¿No sabéis que la amistad del mundo es enemiga de Dios? Cualquiera que quiera ser amigo del mundo se constituye enemigo de Dios.

Alguns dels molts exemples extrets dels Himnes

Himne 120

2 En este mundo sólo existe vanidad;
Todo un día ha de terminar

Himne122

1 Por gracia fuimos salvados del mundo engaador,
Pues nos ha redimido la sangre de Jesús.

Himne195

3 Cuando tú seas hoy bautizado
Al mundo ya has de renunciar;
Siendo por Cristo regenerado,
En su Camino has de andar.

Himne213

bis. Yo del mundo nada espero,
Pues mi patria es celestial.

Himne220

1 (...)
Mostrando luz al mundo engaador,
Y consagrándote mi ser.

Himne258

1 Nada del mundo ya esperaré
Porque todo en Cristo encontraré;

Himne317

1 Paz no busques afanoso
En el mundo engaador

Himne174

3 Tendréis aquí tribulación, pues yo también sufrí,
Empero no desaniméis, al mundo yo vencí.

Annex 4

Joan Prat (2007) a “*El estigma del extraño*” realitza una revisió bibliografia sobre el tema. Resumidament s'esbossen els diferents aspectes tinguts en compte des de perspectives diverses que donaran lloc a diverses tipologies de conversió i diferents models explicatius. Per exemple, els que valoren els aspectes cognitius (Richardson) o emocionals (William James). De tipus súbita – com la Saül en Pau – , o gradual – com la de l'etíop eunuc als Fets dels Apòstols 8: 27-39 – ; individual o col·lectiva; passiva (literatura clàssica) o activa (James T. Richardson i Roger A. Strauss); intel·lectual, mística, experimental, afectiva, revivificadora, i coercitiva (tipologia establerta per Lofland i Skonovd). O el model de la conversió com a rentat de cervell, d'una banda; de l'altre els models causals (Stark i Lofland), centrats en la perspectiva dels conversos, en la de les organitzacions, o bé la que consideren ambdues perspectives (individuals i grupals). Etc.

Amex 5

	Edat	Feina	Conversió	Contacte per	on?	status	nescut a	
matrimoni	Joan	61	Venedor	als 25	Geroncio	<i>Brasil</i>	Ancià	Barcelona
	Adriana	56	feina a casa	als 20	Geroncio	<i>Brasil</i>	H. Caritat	Barcelona
matrimoni	Gina	35	Ttellaire	als 25	Joan	Barcelona	Músic	Barcelona
	Gabriel	39	Ttellaire	als 32	Joan	Barcelona	Germà	Barcelona
	Olivia	43	massatgista	de adulta	mare	<i>Brasil</i>	Germana	<i>Brasil</i>
	Leia	sobre 50	vendes/neteja	als 40	tieta, mare	Barcelona	Germana	<i>Brasil</i>
tia nebot	Concepció	92	jubilada	als 92	Marfa/lusimar	Barcelona	Germana	Barcelona
	Xavier	63	prejubilat	63	lusimar	Barcelona	Germà	Barcelona
	Maria	64	dependenta	entorn als 50	Eva	Barcelona	H. Caritat	Gàllicia
	Lusimar	50	cuidadora	de jove	germana	Barcelona	Germana	<i>Brasil</i>
matrimoni	Leticia	ronda els 60	neteja	amb 13a.	parees	<i>Brasil</i>	Músic	<i>Brasil</i>
	Geremias	62	? neteja/ventas				Porter	<i>Brasil</i>
	David	ronda els 60	neteja/ventas	De adult		<i>Brasil</i>	Diaça	<i>Brasil</i>
	Dilma	36	Restaurant			<i>Brasil</i>	llibertat restringida	<i>Brasil</i>
cosins	Abel	Adolescent	estudiant		avia	<i>Brasil</i>	Testimoniat	<i>Brasil</i>
	Fabiano	Ronda els 30	Cuiner		parees	<i>Brasil</i>	Apostata	<i>Brasil</i>
	Waldo	Ronda els 40	Paleta			<i>Brasil</i>	Cooperador	<i>Brasil</i>
	Marilhde	25	estudiant/treballa			<i>Brasil</i>	Germana	<i>Brasil</i>
	Gellen	63		als 30		<i>Brasil</i>	Germana	<i>Brasil</i>
	Gellen	63		als 30		<i>Brasil</i>	Germana	<i>Brasil</i>